

Министерство образования и науки Республики Ингушетия

ГБОУ "СОШ №28 МР с.п. Южное"

СОГЛАСОВАНО

Зам.директора по УВР

_____ Мальсагова А.М.

УТВЕРЖДЕНО

Директор школы

_____ Гатиева М.Б.

«___» ___ 2021 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родная (ингушская) литература»

для обучающихся 5-9 классов

Учитель: Цороева Т.М-Б.

2021-2022 учебный год

программа

Кхетама каьхат

Галгай литература кхыдола предметаш санна базови дешара дисциплина я. Цун керттера декхар да дешархой эхь эздел долаш, хозапента лоархам болаш, мехка истори дикага довзаш, кхетамца кхебар.

Галгай литература базови ларда та Томадаро аьттув хулийт Дешархошта вай кьаман литература дегладара наькьаш довзийта, цо хьабена чоалхане никь теркалбайта, замано дадеххача бесса цун декхараш а идейни чуловцам а хувцалуш хилар теркалде. Балха план вашагъелла я исбахьален произведенеш урокашка а классал арахьа в дешархоша клоаргга уйла а еш, чулоанам бешаш, цун тохкам беш, болх дахьоргболаш; цул sourla, цо кхоачашду кхы а Талаьмате боккхача лоархама декхараш: Дешара навькаш лакхьар, дешархой дувзаденна кьамал шаьрдар.

Ер программа

5-11 классашта лаьрха йолча республикански программа ларда т1а. Автор Л.Б.Зязикова. Магас. 2012, «Малгай литература» хрестомати Чахкиев Р.А. 5 класс». Магас. 2011. Программо белгалгьяьхай горбаннача г1алгай йоазонхой лоарх1амега Йола говзаме произведенеш, цар тема, керттера уйла, турпалхой васташ, пайда эцийт цар та лелабеш болча ценаचा, говзамеча меттах. Школе Томае еза произведенеш кьоастаеш, терко т1аяхийтай лакха оттая я

исбахьален говзалца язьяь хилара, дешархошта нравственни кхетам луш, цар сакхетам лакхбеш, Даьхе в гонахьара алам а деза а уж Томабеш хилара.

Программо хьакьоастадаьд литературни произведений чулоацам коаргаг1а дешархошта Томабара, литературни теори дикага Йовзийтара эшаш дола декхараши паькьаши:

.

- Кхетамца, уйла а еш, исбахьален произведенеш ешар;

- Шаьра, кьовстадеш дешар.

Тайп - тайпара чуловцам хьабувцар (Текста гарга, хоржаш, хаттарашта жоп

луш, автора церах, дешархочун ший церах ишт. кх. д.).

Стихай, байтий тексташ дагахь Томаяр.

Исбахьален произведеней тайпа, жанр белгалгьар. - Автора керттера уйла гучай аккхаш йолча эпизодий анализ яр.

- Дешархой классе в классал арахва в ешаш йола произведенеш шоай ло1аме

(самостоятельно) яшха, керттера маган а, уйла а гучаяккха Томабар. - Томаеча текстах, цун чуловцамах, цун лоархамах шоашта хетар ала дешархой Томабар.

Йоазонхочун вахара в кхоллама а пикъ тахка, цо айяь проблемаш белгиле, цар мах хоадабе дешархой Томабар.

Дувзаденна кьамал шаьрдара.

Кертерча турпалхой самалаш, царна юкьера юкъ моттиг, конфликт

белгалдар.

Говзамеча наьна метта торонаш эпитеташ, дустараш, метафораш, дийндар, кица, фразеологизмаш кьоастаяр, произведене идейни чуловцам

къбастабара, цар леладу гулакх белгалдар. Рефераташ, докладаш; исбахьален произведене чуроацам тохкаш

кхоллама балхаш дар, дувзадена кьамал шардар.

Дешархой эхъ эздел долаш, хама довзара, тахкара такхувш

гуманистически сакхетам болаш, ший граждански позиции йолаш

Давхенцара безам лакха болаш, ший кьам а, кьаман истории а литература

донзара тлакхувин Томабар.

Галгай литературо дег адоагаш хьабена чолхане никъ, кхыча кьамий литература юкьера цун моттиг йовзаш, дешара культура дег айоалаеш болх бар.

- Произведене чуроацамгеи куцагеи хьежжа йоккха эпически произведенеш

тахка, цар исбахьален белгалонаш кьоастае дешархой Томабар. Кхоллама, тохкама балхаш деш шоашта эшаш йола материал, информаци журналаш тара, газеташ тара, тайп - тайпарча тексташ тара, Интернете лаха, нийсье дешархой Томабар.

Балха программа чуроацам

Муталиев Хьаж- Бийкар « Цхьооалагича сентябре». Яндиев Джамалдин « Деша го яхаш мо».

<<<Доттаг1ал>>. Хамхоев Ахьмад « Лораделаш доттаг1ал».

Гагиев Гирихан « Дика доттаг1а».

«Дегаг103». мохк.

Албаков Джабраил «Галг1айче, хьо еза сона». Вай республика.

Галгай гимн.

Галгай паччахьалкхен герб, гимн, байракх. Вышегуров М. «Галгай назам».

БАГАХБУВЦАМ.

Галг1ай багахбувцам. «Митар-Петар».

«Хьакхеи чкьаьрей». Муталиев Хь- Б. « Борзи 1аьхари».

«Маьр-йи1иг».

«Хьаькьал дола воккха саги, кьиза аьлеи».

Къаьна борз Хьажа-ца яха араярлар.

Товдала борзи, хьаькьал дола каи, майра говри,говза

Вирен.

«Даь хьехам».

«Малх, бутт кьовсарах». «Даь-сесаги кхо вошеи».

Фаьлг-къаман школа. Ховли-довзали.

БЕРИЙ ИЛЛЕШ.

<<Мустагударг», «Ч1агарг», « Водар со,водар со».

«Тхьуждаргаш», «Сиха оалар». «Го вай, г1о вай», «Берий илии».

«Хьо ца1, со ца1», «Баргловца»., «Даьна бала».

Гагиев Гирихан «Яхийла Даьхе». <<Дика саг накъавоаккхаш баьккха ловца.

Базоркин Идрис <<Зарета».

Осмиев Хьамзат <<Лийг». <<Вахар», ва со».

<<Х1ана йийтар сона».

Озиев Салман <<Мотт».

Яндиев Джамалда «Со з1амига волча хана».

<<Дога»,»Балха 1уйре».

Эпитет.

Осмиев Хьамзат «Кердача шераца баьккха ловца». Муталиев Хь-Б. <<1ан ди».

Ведзижев Ахьмад <<Лар», «Кхор».

<<Доттаг1чун инкал».

Плиев Махьмад-Саид «Со вовзий хьона».

<<Оамал».

<<Нане оттаяъ пхиъ».

<<Мектал».

Арчаков Сали «Бера хьалхара царг т1аяълча». Теори. Дистара. Олицетворени.

Зязиков Бахьаудин «Пхьа лехар».

«Нани».

Чахкиев Саид «Маькха горг1илгаш».

«Сага мотт».

Томадаьр ч1оаг1дар.

5 классе дешархоша дагахьа а йоазонца а де дезача балхий тайпаш:

Произведени кьоастаеш оешар

Керда дешаши кьамаьла доакьоши кьоастадар, Томадар.

Ший кьамала план оттаяр.

Хаттарашта лоацца а даьржа а жоп далар.

Говзаме, проблемни хисапе, цена литературни мотт а болаш, сочиненеш е

лоацца кхоллама балхаш де хар.

Статьяш, очеркаш, рецензеш язье хар. Литературни темах доклад яр, рефераташ кийчдар.

5 классера дешархошта ха дезар: Произведенеш тохкаш цар говзаме чулоацамга хьежжа нийса маан

кхетаде

Турпалхой сурт сибаташ дашха, бакъ харц турпалхой кьоастабе, биста Произведеней кертера а кертера йоаца а проблематика гучаяккха.

Йийшача произведене общественни лоархам а керттера маан а кьоастаде.

Дийшача книжкахи, б1аргадайнача фильмах е спектаклех

лаьца

къамал де

Литературоведчески а критически а статьяш нийса кхетас а цар чулоацам тахка Томаеча произведеней сюжет, композици, цар белгалонаш ха Говзаме гире кьоастабе, метта говзал гучаяккха.

6-ча классе г1алг1ай литературах йола балха программа.

Ер программа оттаяь я 6 классашта лаьрх1а йолча республикански программа ларда т1а. Автор Х.М.Галаева Магас. 2011, «Г1алг1ай литература»

Программо белгалъяьхай г1орбаьннача г1алг1ай йоазонхой лоарх1а мег1а йола говзаме произведенеш, цар тема, кертера уйла, турпалхой васташ, пайда эцийт цар т1а лелабеш болча ц1енача, говзамеча меттах.

Школе 1омае еза произведенеш кьоастаеш, терко т1аяхийтай лакха исбахьален говзалца язъяь хилара, дешархошта нравственни кхетам луш, цар сакхетам лакхбеш, Даьхе а гонахъара алам а деза а уж 1омабеш хилара.

Программо хьакьоастадаьд литературни произведеней чулоацам к1оаргаг1а дешархошта 1омабара, литературни теори дикаг1а йовзийтара эшаш дола декхараши наькъаши:

- Кхетамца, уйла а еш, исбахьален произведенеш ешар;
- Шаьра, кьоастадеш дешар.
- Тайп – тайпара чулоацам хьабувцар (Текста гарга, хоржаш, хаттарашта жоп луш, автора ц1ерах, дешархочун ший ц1ерах ишт. кх. д1.).
- Стихай, байтий тексташ дагахь 1омаяр.
- Исбахьален произведеней тайпа, жанр белгалъяр.
- Автора керттера уйла гучайоаккхаш йолча эпизодий анализ яр.
- Дешархой классе а классал арахъа а ешаш йола произведенеш шоай ло1аме (самостоятельно) яшха, керттера ма1ан а, уйла а гучаяккха 1омабар.
- 1омаеча текстах, цун чулоацамах, цун лоарх1амах шоашта хетар ала дешархой 1омабар.

- Йоазонхочун вахара а кхоллама а никъ тахка, цо айяь проблемаш белгалъе, цар мах хоадабе дешархой 1омабар.
- Дувзаденна къамаъл шаърдара.
- Кертерча турпалхой оамалаш, царна юкъера юкъ – моттиг, конфликт белгалдар.
- Говзамеча наьна метта торонаш – эпитеташ, дустараш, метафораш, дийндар, кицаш, фразеологизмаш къоастаяр, произведене идейни чулоацам къоастабара, цар леладу г1улакх белгалдар.
- Рефераташ, докладаш; исбахъален произведене чуроацам тохкаш кхоллама балхаш дар, дувзаденна къамаъл шаърдар.
- Дешархой эхъ - эздел долаш, х1ама довзара, тахкара т1акхувш, гуманистически сакхетам болаш, ший граждански позиции йолаш, Даьхенцара безам лакха болаш, ший къам а, къаман истории а литература довзара т1акхувш 1омабар.
- Г1алг1ай литературо дег1адоаг1аш хьабена чолхане никъ, кхыча къамий литература юкъера цун моттиг йовзаш, дешара культура дег1айоалаеш болх бар.
- Произведене чулоацамгеи куцагеи хьежжа йоккха эпически произведенеш тахка, цар исбахъален белгалонаш къоастае дешархой 1омабар.
- Кхоллама, тохкама балхаш деш шоашта эшаш йола материал, информаци журналаш т1ара, газеташ т1ара, тайп – тайпарча тексташ т1ара, Интернете лаха, нийсье дешархой 1омабар.

Балха программа чулоацам

БагаГ1алг1ай багахбувцам

Фаьра хьазилги, миha седкьий лехье

Шира дувцараш

«Астаг1а Темар»

« Астаг1а Темар»

«Наъсар»

« Вайна аъла везац»

Кицаш

Къахъегамах дола кицаш

Классал арахъара дешар Гамботов Б. «Сакъердаме дувцараш»

Дешарах а хъаькъалах а дола кицаш

Тайп-тайпара кицаш

Кодзоев Нурдин 1амаг1а-Еерд

Арапиев Х. «Зиза»

Султыгова Лемка «Г1алг1айче»

Чахкиев О.К. «Сийле хийла»

Вахар кхоллам

Льянов М. Гарчханов 1ийсай 1аъла

Мальсагов К.З. Вахар кхоллам

Мальсагов Або

Муталиев Ш.Хь. « Барт эг1ар»

« К1оанолгаш»

Муталиев Хь « Даъхе»

« Нигат да са» Муталиев Хь.

Озиев И.С. « Эздели Г1ожали»

«Декъа эздел» Озиев Салман

«Аьсет халкъа йо1» Озиев Салман

Стихаш хъакхоллар

Яндиев Х.Дж. «Лаьтта шера хилча»

«Фийг» Яндиев Дж.

Чахкиев И.С. «Магас»

Дахкильгов А.И. «Фоти»

«Фоти»

«Маг1албик лораш баъ т1ом»

Плиев М-С. «Этии Вутии»

«Этии-Вутии»

Г1алаташцара долх Дувцарахи,повестахи

Хамхоев В. «Г1алг1ай»

Далгиева Х. «Са еррига й1овхал нахаца я»

Махлоева Р. «Розайга даьннача г1алатах дола дувцар»

Осмиев С.Хь. «Б1аьстен 1уйре»

«Пейзаж»

«Саго юта лар» Осмиев Хь.

«Попа хи»

Классал арахъара дешар

«Ахархочун кулгаш»

Ведзижев А.А. «Белхий»

Зязикоа Х.Б. «Г1ожа дегаш»

«Г1ожа дегаш»

Классал арахъара дешар

Гарчханов Б. «Аьрзегаш»

Плиев Амир «Са мохк»

Шадиев Султан «Тачанка йодаяр»

Галаев Хъасан « Дорхъенна ча»

Мякиев Асхаб « Зиза лоткъам»

Классал арахъра дешар

Крылов иван « Маймали б1аргасиноши» «Бекарги боргал»

Бериханов Дж. « Милиционер»

Гагиев Гирихан « Хъе д1авекъа»

Хашигульгов 1аъла « Фу ховли фу довзали»

«Борзи ж1али»

Классал арахъара дешар

Шера 1омадаъ кердадаккхархбувцам

6 классера дешархошта ха дезар:

- Произведенеш тохкаш цар говзаме чулоацамга хъежжа нтйса ма1ан кхетаде.
- Турпалхой сурт- сибаташ дашха, бакъа – харц турпалхой къоастабе,биста.
- Произведением керттера а керттера йоаца проблематика гучаяккха.
- Йийшача произведене общественни лоарх1ам а керттера ма1ан а къоастаде.
- 1омаеча произведенеи сюжет,композици,цар белгалонаш ха.
- Говзаме г1ирс къоастабе, метта говзал гучаяккха.

7-ча классе г1алг1ай литературах йола балха программа

Кхетама каъхат

Г1алг1ай литература кхыдола предметах санна базови дешара дисциплина я. Цун керттера декхар да дешархой эхъ – эздел долаш, хозаненна лоарх1ам болаш, мехка истори дикаг1а довзаш, кхетамца кхебар. Г1алг1ай литературабазови ларда т1а 1омадора аьттув хулийт дешархошта

вай къаман литература дег1адара наькъаш довзийта, цо хьабена чоалхане никъ теркалбайта, замано д1аххача бесса цун декхараш а идейни чулоацам а хувцалуш хилар теркалде.

Балха план в1ашаг1ъелла я исбахълен произведенеш урокаша а классал арахъа а дешархоша к1оаргга уйла а еш, чулоацам бешаш, цун тохкам беш,болх д1ахьоргболаш; цул совг1а, цо кхоачашду кхы а 1алаьмате боккхача лоарх1ама декхараш: дешара навикаш лакхъяр,дешархой дувзаденна къамаьла шаьрдар.

Ер программа оттаяь я (34сахъат) 9– ча класса лаьрх1а йолча республикански программа ларда т1а. Могдаьд Г1алг1ай Республикан дешареи 1илмани Министерствос. Хрестомати оттадаьд А.У. Мальсагов. Магас. Издательство « Сердало» 2012.

Программо белгалъяхай г1орбаьннача г1алг1ай йоазонхой лоарх1амерг1а йола говзаме произведенеш, цар темаш, керттера уйла, турпалхой васташ,пайда эцийт цар т1а лелабеш болча ц1анача, говзамеча меттах.

Школе 1омае еза произведенеш къоастаеш, терко т1аяхийтай лакха исбахълен говзалца язъях хилара, дешархошта нравственни кхетам луш, цар сакхетам, Даьхен а гонахъара 1алам а деза а уж 1омабеш хилара.

Программо хьакъостадаьд литературни произведений чулоацам к1оаргаг1а дешархошта 1омабара, литературни теори дикаг1а йовзийтара эшаш дола декхараши наькъаши:

-Кхетамца, уйла а еш, исбахъален произведенеш ешар;

- Шаьра, кьоададеш дешар
- Стихай,байтий тексташ дагахьа 1омаяр
- Автора керттера уйла гучайоаккхаш йолча эпизодий анализ яр;
- Дешархой классе а классал арахьа а ешаш йола произведенеш шоай ло1аме (самостоятельно) яшха, керттера ма1ан а, уйла а гучаяккха 1омабар;
- 1омаеча текстах, цун чулоацамах, цун лоарх1амах шоашта хетар ала дешархой 1омабар.
- Тайп-тайпара чулоацама хьабувцар (Текста гарга, хоржаш,хаттарашта жоп луш, автора ц1ерах,дешархочун ший ц1ерах ишт.кх.д.).

Балха программа чулоацам

- Г1алг1ай багахбувцам
- Багахбувцама жанраш
- Наьрт- орстхоех дола дувцараш оаламаш
- Оаламашкара турпалаш
- Сеска Солса Села Пир1ийи

- Хьалха баьхача нахах
- Диь бера нана
- Колой К1анта оаламаш
- Антитеза
- Наьна кулг
- Б1ехали миска саги.
- Бовза, Беза Хьай Мохк
- Коазой Нурдин « Х1ал – Ерд»
- Хамхоев Ваха « Маьтлоам»
- Зязиков дагалаьца
- Пхьилекъонгий Амир Бартаца дах са халкъ
- Даьхенга
- Мерешнаькъан Султан Наьна мотт

Г1алг1ай йоазанхой произведенеш

- Боазаркъанаькъан Идрис Сай.
- Беканаькъан Тембот «Сердало»
- Ший хьакхъ шийга дахар
- Заьзгнаькъан Бахьаудин Марац
- Пхьилекъонгий Махьмад
- Летчиках Оздоев Мурада
- Чакхенаькъан Ювсап Брест
- Янднаькъан Жамалда Гуйре
- Г1ала яг1а
- Ознаькъан Салман Вахара лараш

- Къахъегам
- Хамхой Аахъмад Наькъаш дехкараш
- Хоастам бу аз
- Ведажнаькъан Ахъмад Муте новраш
- Пхыилекъонгий Махъмада- Са1ид Б1ехали аьрзии
- Акха кой
- Горчханнаькъан Бахъаудин Гуржий боалаш
- Чахкенаькъан Са1ид Трасса
- Чахкенаькъан Мухъмад Аслана дош
- Осминаькъан Хъамзат Наьна – лаьтта
- Оакхарий
- Гаьгийнаькъан Гирихан Хъехам
- Шеденаькъан Султан Аьшка сом
- Хамхой Дауд Ма дика да лаьтта ваха

Классал арахъара дешар

Сай (фаьлг)

Т1ема шерашка даьккха илли

Бериханнаькъан Жабраил

Къонах оал

Ляпин Игорь Кавказа есар

Коазой Тимур Берза къарзар

Дахкилгнаькъан Ибрах1им Куке денал

Дошлорг.

7 классе дешархошта дагахъа а йоазонца а дезача балхий тайпаш:

- Произведени кьоастаеш 1оеша
- Ший кьамаьла план оттаяр
- Хаттарашта лоацца а даьржа а жоп далар
- Говзаме, проблемни хьисапе,ц1ена литературни мотта болаш, сочиненеш е лоацца кхоаллама балхаш де хар.
- Литературни темах доклад яр, рефераташ кичдар.

7 классера дешархошта ха дезар:

- Произведенеш тохкаш цар говзаме чулоацамга хьежжа нтйса ма1ан кхетаде.
- Турпалхой сурт- сибаташ дашха, бакъа – харц турпалхой кьоастабе,биста.
- Произведений керттера а керттера йоаца проблематика гучаяккха.
- Йийшача произведене общественни лоарх1ам а керттера ма1ан а кьоастаде.
- 1омаечапроизведеней сюжет,композици,цар белгалонаш ха.
- Говзаме г1ирс кьоастабе, метта говзал гучаяккха.

8- ча классе г1алг1ай литературах йола балха программа

Кхетама каьхат

Г1алг1ай литература кхыдола предметаш санна базови дешара дисциплина я. Цун керттера декхар да дешархой эхь – эздел долаш, хозаненна лоарх1ам болаш, мехка истори дикаг1а довзаш, кхетамца кхебар.

Г1алг1ай литература базови ларда т1а 1омадаро аьттув хулийт дешархошта вай кьаман литература дег1адара наькъаш довзийта, цо хьабена чоалхане никъ теркалбайта, замано д1адеххача бесса цун декхараш а идейни чулоацам а хувцалуш хилар теркалде. Балха план влашаг1ъелла я исбахьален произведенеш урокашка а классал арахьа а дешархоша к1оаргга уйла а еш, чулоацам бешаш, цун тохкам беш, болх д1ахьоргболаш; цул

совг1а, цо кхоачашду кхы а 1алаьмате боккхача лоарх1ама декхараш: дешара навыхаш лакхъяр, дешархой дувзаденна къамаьл шаьрдар.

Ер программа оттаяь я 5-11 классашта лаьрх1а йолча республикански программа ларда т1а. Автор Л.Б.Зязикова. Магас. 2012, «Г1алг1ай литература» хрестомати Л.Б.Зязикова 8 класс».Магас. 2011.

Программо белгалъяьхай г1орбаьннача г1алг1ай йоазонхой лоарх1а мег1а йола говзаме произведенеш, цар тема, кертера уйла, турпалхой васташ, пайда эцийт цар т1а лелабеш болча ц1енача, говзамеча меттах.

Школе 1омае еза произведенеш къоастаеш, терко т1аяхийтай лакха исбахьален говзалца язъь хилара, дешархошта нравственни кхетам луш, цар сакхетам лакхбеш, Даьхе а гонахъара алам а деза а уж 1омабеш хилара.

**Программо хьакъоастадаьд литературни произведений чулоацам
к1оаргаг1а дешархошта 1омабара, литературни теори дикаг1а
йовзийтара эшаш дола декхараш наькъаши:**

- Кхетамца, уйла а еш, исбахьален произведенеш ешар;
- Шаьра, къоадаеш дешар.
- Тайп – тайпара чулоацам хьабувцар (Текста гарга, хоржаш, хаттарашта жоп луш, автора ц1ерах, дешархочун ший ц1ерах ишт. кх. д1.).
- Стихай, байтий тексташ дагахь 1омаяр.
- Исбахьален произведеней тайпа, жанр белгалъяр.
- Автора керттера уйла гучайоаккхаш йолча эпизодий анализ яр.
- Дешархой классе а классал арахъа а ешаш йола произведенеш шоай ло1а ме (самостоятельно) яшха, керттера ма1ан а, уйла а гучаяккха 1омабар.
- 1омаеча текстах, цун чулоацамах, цун лоарх1амах шоашта хетар ала дешархой 1омабар.
- Йоазонхочун вахара а кхоллама а никъ тахка, цо айяь проблемаш белгалъе, цар мах хоадабе дешархой 1омабар.
- Дувзаденна къамаьл шаьрдара.
- Кертерча турпалхой оамалаш, царна юкъера юкъ – моттиг, конфликт белгалдар.
- Говзамеча наьна метта торонаш – эпитеташ, дустараш, метафораш, дийндар, кицаш, фразеологизмаш къоастаяр, произведене идейни чулоацам къоастабара, цар леладу г1улакх белгалдар.
- Рефераташ, докладаш; исбахьален произведеней чулоацам тохкаш кхоллама балхаш дар, дувзаденна къамаьл шаьрдар.

- Дешархой эхъ - эздел долаш, х1ама довзара, тахкара т1акхувш, гуманистически сакхетам болаш, ший граждански позиции йолаш, Даьхенцара безам лакха болаш, ший къам а, къаман истории а литература довзара т1акхувш 1омабар.
- Г1алг1ай литературо дег1адоаг1аш хьабена чолхане никъ, кхыча къамий литература юкъера цун моттиг йовзаш, дешара культура дег1айоалаеш болх бар.
- Произведене чулоацамгеи куцагеи хьежжа йоккха эпически произведенеш тахка, цар исбахьален белгалонаш къоастае дешархой 1омабар.
- Кхоллама, тохкама балхаш деш шоашта эшаш йола материал, информаци журналаш т1ара, газеташ т1ара, тайп – тайпарча тексташ т1ара, Интернете лаха, нийсье дешархой 1омабар.

Балха программа чулоацам

Багахбувцам

«Мочкъах дола илли»

Илле чулоацам бовзар.Керттера тема, идея тахкар. Илле керттера турпалхой, цар сурт – сибат, оамалаш белгалъяхар. Кертерча турпалхочун хьаькъал, хьинар, денал гучадаккхар.

«Тиркаца вахаш хиннача Аьдий Сурхохи Аьла Мусостахи дола илли»

Илле т1а ювцаш йола ха къоастаяр. Керттерча турпалхой оамалаш, хьаькъал, камаьршал, майрал.Илле поэтически белгалонаш тахкар.

Кицаш

Кицаш багахбувцама жанр хилар белгалдаккхар. Кицаш хул гучахьареи къайлараг1и ма1ан долаш. Кицаша вай 1омаду хьаькъале, денале, эздедаца хила.

Беза, бовза хьай мохк

Кодзоев Нурдин «Тхьаба-Ерд». Дешархошта лоацца Кодзоев Н. кхоллам бовзийтар, цун «Тхьаба-Ерд» яхача очерка чулоацам бешар, Тхьаба- Ерд-г1алг1ай къаман къаьнаг1дола элгацхилар а из деза исторически памятник хилар а дешархошта д1ахайтар, халкъа истореца берий безам кхебар.

Вай Даъхае ц1ихеза къонгаш

Чахкиев Салид «Зыкиов Идрис: тешамцеи бакъдолчунцеи».

Карпеев Иван «Г1алг1ай Дошлой полк».

Боков Ахьмад «Тоаркхо- хъажа».

Г1алг1ай йоазонхой произведенеш

Аушев Махьмад «Даъй наькъаш».

Дешархошта лоацца Аушеа М.вахареи кхолламеи никъ бовзийтар, цун «Даъй наькъаш» яхача поэма чулоацам тахкар, шаъра, къоастадеш дешара навькаш лакхъяр, халкъа исторецара берий безам кхебар.

Базоркин Муртаза Идрис «Моакхаза тепча»

Йоазонхочун вахареи кхолламеи . «Моакхаза тепча» яхача дувцара чулоацам тахкар, халкъа исторецара безам кхебар.

Озиев Салман «Хозал, дикал», «Вахар», «Ч1ир лехар».

Йоазонхочун вахареи кхолламеи. Цун «Хозал, дикал», «Вахар», яхача стихай чулоацам тахкар, шаъра къоастадеш дешара навькаш лакхъяр, Даъхенцара безам кхебар.

Боков Хаме Ахьмад «Тиша ц1а»

Йоазонхочун вахареи кхолламеи никъ. «Тиша ц1а» яха дувцар. Цун керттера тема, уйла белалгъяр. Турпалхой сурт-сибаташ дашхар. Г1алг1ай халкъ романа т1а. Исторически бокъонца хиннача наьха сурт-сибаташ.

Тимурзиев Башир «Барттайна дезал»

Йоазонхочун вахареи кхолламеи никъ. Керттера тема идея белгалгъяккхар. Дувцара чулоацам тахкар.

Чапанов Ахьмад «Г1алг1ай мотт»

Йоазонхочун вахареи кхолламеи никъ. Керттера тема идея белгалгъяккхар. Г1алг1ай метта лерх1ам бе дешархой т1ахъехар.

Зыкиов Хьусена Бахьаудин «Эг1азал», «Советски сага ло1ам», «Г1уша-хъажа», «Ваъча юрта».

Йоазонхочун вахареи кхолламеи никъ. Керттера тема идея белгалгъяккхар. Дувцара чулоацам тахкар.

Осмиев Сосе Хьамзат «Т1абенача дахко к1алхарбар....»

Йоазонхочун вахареи кхолламеи никъ. Керттера тема идея белгалъяккхар. Дувцара чулоацам тахкар.

Яндиев Х.Джамалда «Т1ом хьеберашка», «Наьнага», «Малхара каша», «Бага», «Б1аьсти», «Ма сийлахь ва».

Йоазонхочун вахареи кхолламеи никъ. Стихотвореней керттера тема идея белгалъяккхар.

Муталиев Ш.Хьаж-Бийкар «Яхь», «Д1айха кулгаш».

Йоазонхочун вахареи кхолламеи никъ. Стихотвореней керттера тема идея белгалъяккхар.

Чахкиев Идриса Са1ид «Ц1ерага маьре яхар»

Поэта вахарахи кхоллами. «Ц1ерага маьре яхар» яхача дувцара чулоацам тахкар. Керттерча турпалхочун сурт-сибат дашхар.

Угурчиев Азамат-Гири «Г1елал», «Г1алг1ай», «Хьо д1авахар».

Йоазонхочун вахареи кхолламеи никъ. Стихотвореней керттера тема идея белгалъяккхар.

Эгиев Хьамид «Ялата коана».

Йоазонхочун вахареи кхолламеи никъ. Керттера тема идея белгалъяккхар. Дувцара чулоацам тахкар.

Ведзижев Ахьмад «Дикал- низ», «Кхоллам», «Ц1ера юкье»

Йоазонхочун вахареи кхолламеи никъ. Керттера тема идея белгалъяккхар. Дувцара чулоацам тахкар.

Чахкиев Капитон «Даьхен 1уйре», «Ека, са стих».

Йоазонхочун вахареи кхолламеи. Цун «Даьхен 1уйре», «Ека, са стих» яхача стихай чулоацам тахкар, шаьра кьоастадеш дешара навькаш лакхьар, Даьхенцара безам кхебар.

Албаков Джабраил «Сай илlega», «Даьхенна», «Ва тха ноаной», «Доттаг1ашка», «Кьонгаш кхийна ц1аг1ара болхаш».

Йоазонхочун вахареи кхалламеи. Цун «Сай илlega», «Даьхенна», «Ва тха ноаной», «Доттаг1ашка», «Кьонгаш кхийна ц1аг1ара болхаш» яхача стихай чулоацам тахкар, шаьра кьоастадеш дешара навикаш лакхьяр, Даьхенцара безам кхебар.

Вышегуров Мухьмад «Г1алг1ай мотт», «Ва, г1алг1ай».

Йоазонхочун вахареи кхалламеи. Цун «Г1алг1ай мотт», «Ва, г1алг1ай» яхача стихай чулоацам тахкар, шаьра кьоастадеш дешара навикаш лакхьяр, Даьхенцара безам кхебар.

Арчаков Сали «Ферта», «Йо1ои з1амигача сагои дийца зоахалол», «Балха кулгаш».

Йоазонхочун вахареи кхалламеи. Стихай чулоацам тахкар, шаьра кьоастадеш дешара навикаш лакхьяр, Даьхенцара безам кхебар.

Бериханов Джабраил «Даьй г1алаш», «Халкьага», «Тамаш ю аз», «Г1алг1ай мотт»

Йоазонхочун вахареи кхалламеи. Стихай чулоацам тахкар, шаьра кьоастадеш дешара навикаш лакхьяр, Даьхенцара безам кхебар.

Плиев Амир «Г1алг1айченга», «Лоаман сурташ».

Долгиева Хадишат «Сенна эш вахар?»

8 классе дешархоша дагахьа а йоазонца а де дезача балхий тайпаш:

Произведени кьоастаеш 1оешар.

Керда дешаши кьамаьла доакьоши кьоастадар, 1омадар.

Ший кьамаьла план оттаяр.

Хаттарашта лоацца а даьржа а жоп далар.

Говзае, проблемни хьисапе, ц1ена литературни мотт а болаш,сочиненеш е лоацца кхоллама балхаш де хар.

Статьяш, очеркаш, рецензеш язье хар.

Литературни темах доклад яр, рефераташ кийчдар.

8 классера дешархошта ха дезар:

Произведенеш тохкаш цар говзаме чулоацамга хьежжа нийса маџан кхетаде.

Турпалхой сурт – сибаташ дашха, бакъ – харц турпалхой кьоастабе, биста .

Произведеней кертера йола а кертера йоаца а проблематика гучаяккха.

Йийшача произведене общественни лоархџам а керттера маџан а кьоастаде.

Дийшача книжкахи, бџаргадайнача фильмах е спектаклех лаьца къамаьл де, рецензии язье.

Литературоведчески а критически а статьяш нийса кхетае а цар чулоацам тахка. џомаеча произведеней сюжет, композици, цар белгалонаш ха.

Говзаме гџирс кьоастабе, метта говзал гучаяккха.

9- ча классе гџалгџай литературах йола балха программа

Кхетама каьхат

Гџалгџай литература кхыдола предметаш санна базови дешара дисциплина я. Цун керттера декхар да дешархой эхъ – эздел долаш, хозаненна лоархџам болаш, мехка истори дикагџа довзаш, кхетамца кхебар.

Гџалгџай литература базови ларда тџа џомадаро аьттув хулийт дешархошта вай къаман литература дегџадара наькъаш довзийта, цо хьабена чоалхане никъ теркалбайта, замано дџадеххача бесса цун декхараш а идейни чулоацам а хувцалуш хилар теркалде. Балха план влашагџьелла я исбахьален произведенеш урокашка а классал арахьа а дешархоша кџоаргга уйла а еш, чулоацам бешаш, цун тохкам беш, болх дџахьоргболаш; цул совгџа, цо кхоачашду кхы а џалаьмате боккхача лоархџама декхараш: дешара навькаш лакхьяр, дешархой дувзаденна къамаьл шаьрдар.

Ер программа оттаяь я 5-11 классашта лаьрхџа йолча республикански программа ларда тџа. Автор Л.Б.Зязикова. Магас. 2012, «Гџалгџай литература» хрестомати Л.Б.Зязикова 9 класс».Магас. 2011.

Программо белгалъяхай гџорбаьннача гџалгџай йоазонхой лоархџамегџа йола говзаме произведенеш, цар тема, кертера уйла, турпалхой васташ, пайда эцийт цар тџа лелабеш болча цџенача, говзамеча меттах.

Школе 1омае еза произведенеш кьоастаеш, терко т1аяхийтай лакха исбахьален говзалца язъяь хилара, дешархошта нравственни кхетам луш, цар сакхетам лакхбеш, Даьхе а гонахьара 1алам а деза а уж 1омабеш хилара.

**Программо хьакьоастадаьд литературни произведений чулоацам
к1оаргаг1а дешархошта 1омабара, литературни теори дикаг1а
йовзийтара эшаш дола декхараши наькъаши:**

- Кхетамца, уйла а еш, исбахьален произведенеш ешар;
- Шаьра, кьоастадеш дешар.
- Тайп – тайпара чулоацам хьабувцар (Текста гарга, хоржаш, хаттарашта жоп луш, автора ц1ерах, дешархочун ший ц1ерах ишт. кх. д1.).
- Стихай, байтий тексташ дагахь 1омаяр.
- Исбахьален произведеней тайпа, жанр белгалъяр.
- Автора керттера уйла гучайоаккхаш йолча эпизодий анализ яр.
- Дешархой классе а классал арахьа а ешаш йола произведенеш шоай ло1аме (самостоятельно) яшха, керттера ма1ан а, уйла а гучаяккха 1омабар.
- 1омаеча текстах, цун чулоацамах, цун лоарх1амах шоашта хетар ала дешархой 1омабар.
- Йоазонхочун вахара а кхоллама а никъ тахка, цо айяь проблемаш белгалъе, цар мах хоадабе дешархой 1омабар.
- Дувзаденна къамаьл шаьрдара.
- Кертерча турпалхой оамалаш, царна юкъера юкъ – моттиг, конфликт белгалдар.
- Говзамеча наьна метта торонаш – эпитеташ, дустараш, метафораш, дийндар, кицаш, фразеологизмаш кьоастаяр, произведене идейни чулоацам кьоастабара, цар леладу г1улакх белгалдар.
- Рефераташ, докладаш; исбахьален произведений чулоацам тохкаш кхоллама балхаш дар, дувзаденна къамаьл шаьрдара.
- Дешархой эхь - эздел долаш, х1ама довзара, тахкара т1акхувш, гуманистически сакхетам болаш, ший граждански позиции йолаш, Даьхенцара безам лакха болаш, ший къам а, къаман истории а литература довзара т1акхувш 1омабар.
- Г1алг1ай литературо дег1адоаг1аш хьабена чолхане никъ, кхыча къамий литература юкъера цун моттиг йовзаш, дешара культура дег1айоалаеш болх бар.
- Произведене чулоацамгеи куцагеи хьежжа йоккха эпически произведенеш тахка, цар исбахьален белгалонаш кьоастае дешархой 1омабар.

- Кхоллама, тохкама балхаш деш шоашта эшаш йола материал, информаци журналаш тlара, газеташ тlара, тайп – тайпарча тексташ тlара, Интернете лаха, нийсье дешархой lомабар.

Балха программа чулоацам

Багахбувцам

Гlалгlай халкъа иллеш

Багахбувцамах бола хоам балар. Багахбувцама жанраш белгалъяхар. Илле чулоацам бовзар.Керттера тема, идея тахкар. Илле керттера турпалхой, цар сурт – сибат, оамалаш белгалъяхар. Кертерча турпалхочун хъаькъал, хъинар, денал гучадаккхар.

Гlалгlай фаьлгаш

Дешархошта гlалгlай багахбувцама юкъе лоархlамерlа дола дакъа долга гучадаккхар, фаьлгий тайпаш довзийтар, фаьлгий белгалонаш къоастаяр.

Мальсагов Кураза Зоврбик –цlихеза гlалгlай lилманхо, йоазонхо.

«Йоl йодаяр», «Пхъа» яхя пьесаш.

Гlалгlай исторе чухь цlихеза lилманхо-лингвист хиларал совгlа, просветитель, гlалгlай литература драматически жанра лард еллар а, багахбувцам а, мотт а, литература а эггара хьалха тахка волавеннар а Мальсагов К.З. хилар дешархошта гучадаккхар, нравственни кхетам балар. «Пхъа» яхача пьеса тlа Кураза Зоврбика гlалгlай вахаре эггара акхагlа долп гlулакх- пхъа лехар гойтар, цох доала зе гучадаккхар.

Беков Дордагlа Тембот- гlорваьнна гlалгlай просветитель, lилманхо, поэт.

Беков Дордагlа Тембота кхоллам-гlалгlай поэзи хьайолаенна хьаст хилар белгалдаккхар,къоастадеш, шаьра, нийса дешара навыкаш лакхъяр.

Гойгов lаддал-Хьамид- говза дувцархо, йоазонхо, публицист. «Серго» - яхача поведа идейни чулоацам.

Йоазонхочун вахареи кхолламеи никъ бовзийтар. «Серго» яхача повеста чулоацам; темах, идеях, сюжетах, композицех дешархошта кхетам балар.

Озиев Илеза Ахьмада говзаме йоазош.

Озиев И.А. говзаме йоазош дешархошта кьоаргаг1а довзийтар,из ший Даьхен тешаме во1, говзаме поэт хилар белгалдаккхар.

Мальсагова Кураза Фатимай вахари кхоллами

Мальсагова Кураза Фатимай вахара никъи кхоллами дешархошта бовзийтар, из лакха говзал йола поэтесса, актриса хилар белгалдаккхар.

Мальсагов Дошлакъий говзаме йоазонаш

Мальсагов Дошлакъий говзаме йоазонаш дешархошта довзийтар, «Арамхи» яхача поэмо вай литературе д1алаьца моттиг белгалъяккхар.

Мальсагов Артаг1а Оарцхо. Пьеса «Салихъат»

Мальсагов Артаг1а Оарцхой вахари кхоллами никъ дешархошта бовзийтар, «Салихъат» яхача пьеса идейни чулоацам гучабаккхар.

Озиев Исма1алий Салман- ц1ихеза поэт, хьехархо, 1илманхо, таржамхо.

«Урдуви Тамареи» яхача поэма

Озиев И.С. поэзедара дешархой дог-уйла кхеяр, цар сакхетам лакхбар, «Урдуви Тамареи» яхача поэма чулоацами керттера белгалонаши тахкар.

Зязиков Хьусена Бахьаудин. «Турпала вахарцара ийс ди» яха повесть.

Йоазонхочун вахареи кхолламеи никъ. Повесть чулоацам бовзийтар. Кертерча турпалхочун сурт сибат дашхар.

Яндиев Хамарзий Джамалда поэзи.

Йоазонхочун вахареи кхолламеи никъ бовзийтар, поэзен тематика белгаъяккхар.

Ведзижев Абабукара Ахьмада говзаме йоазонаш

Йоазонхочун вахареи кхолламеи никъ бовзийтар, поэзен тематика белгаъяккхар.

Хамхоев Элмарзий Ахьмад-г1алг1ай назманча

Йоазонхочун вахареи кхолламеи никъ бовзийтар, поэзен тематика белгаъяккхар.

Боков Хаме Ахьмад. «Яккха йиш йоаца ц1и», «Беке къонгаш».

Йоазонхочун вахареи кхолламеи никъ бовзийтар. Дувзара чулоацам тахкар, кертерча турпалхочун сурт сибат дашхар.

Чахкиев Идриса Са1ид. «Террор» яха драма

Йоазонхочун вахареи кхолламеи никъ бовзийтар. Драма чулоацам тахкар, кертерча турпалхочун сурт сибат дашхар.

Чахкиев Османа Капитон «Сийле хийла»

Йоахонхочун вахареи кхолламеи никъ. Стихотворене чулоацам башхар.

Албаков Мурца1алий Джабраила дог тохадолийташ дола йоазонаш

Гагиев Аюпа Гирихана поэзи

9 классе дешархоша дагахъа а йоазонца а де дезача балхий тайпаш:

Произведени къоасташ 1оешар.

Керда дешаши къамаъла доакъоши къоастадар, 1омадар.

Ший къамаъла план оттаяр.

Хаттарашта лоацца а даържа а жоп далар.

Говзаме, проблемни хъисапе, ц1ена литературни мотт а болаш,сочиненеш е лоацца кхоллама балхаш де хар.

Статьяш, очеркаш, рецензеш язъе хар.

Литературни темах доклад яр, рефераташ кийчдар.

9 классера дешархошта ха дезар:

Производенеш тохкаш цар говзаме чулоацамга хъежжа нийса ма1ан кхетаде.

Турпалхой сурт – сибаташ дашха, бакъ – харц турпалхой къоастабе, биста .

Производеней кертера а кертера йоаца а проблематика гучаяккха.

Йийшача производене общественни лоарх1ам а керттера ма1ан а къоастаде.

Дийшача книжкахи, б1аргадайнача фильмах е спектаклех лаьца къамаъл дде, рецензии язъе.

Литературоведчески а критически а статьяш нийса кхетае а цар чулоацам тахка.1омаеча производеней сюжет, композици, цар белгалонаш ха.

Говзаме г1ирс къоастабе, метта говзал гучаяккха.